

Föreläsningar vid
Stockholms
högskola, HT 1892
: L 40:88 B /

Rydberg, Viktor,

HS L 40:88 B



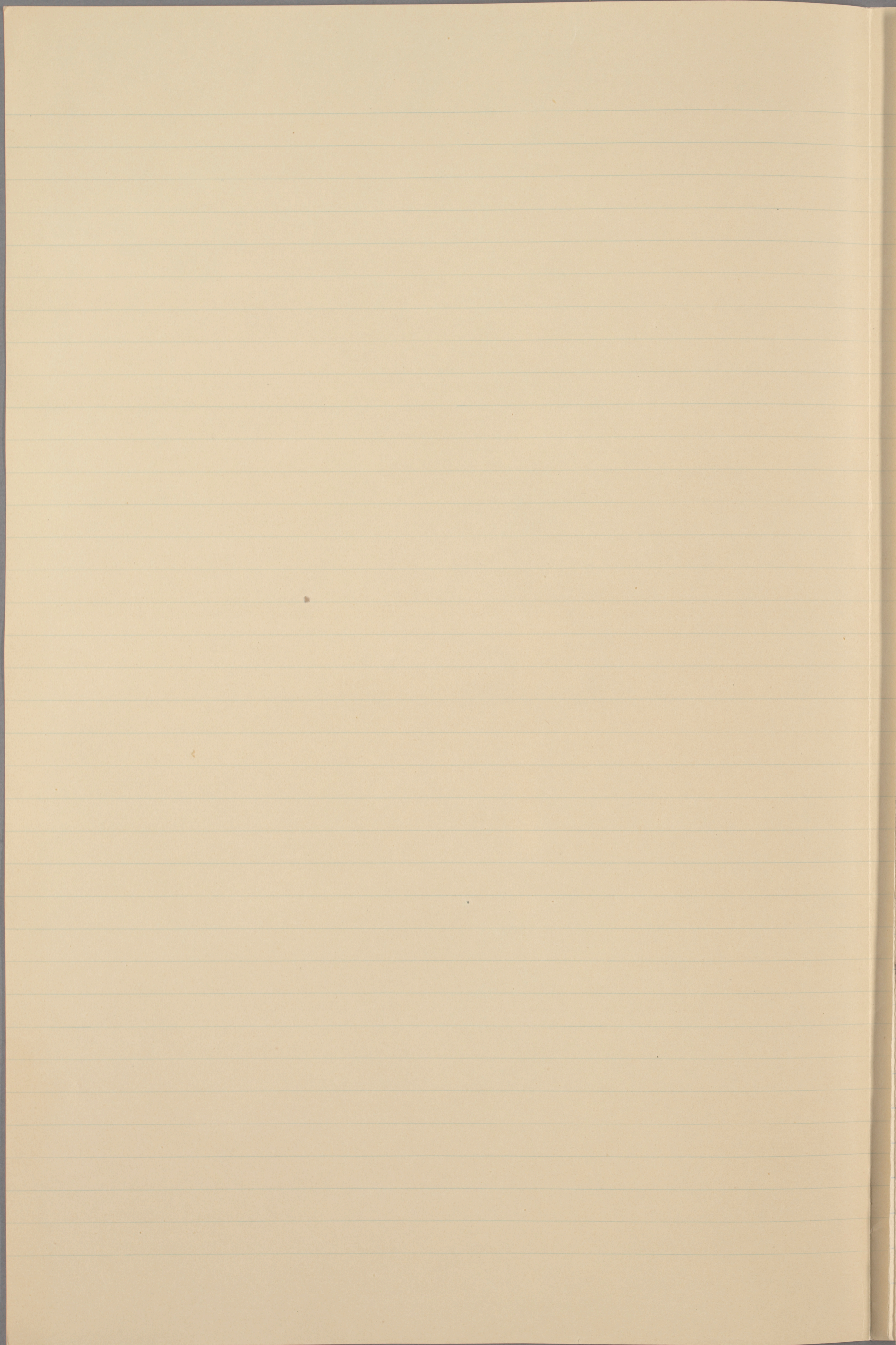
National Library
of Sweden

L 40: 88 B: 5

5.

4/10 1892

(9 bl.)



Det var den äldre nederländska konsten - den i 17^{ta} hälften af 1500-talet som jag i fredagens föreläsning ^{om} talade. Det återfår ^{i kortare nederländsk} att ~~utställa~~ några märkliga och nederländska mästare från samma tid.

Tantida med Quentin Massys, ur hvars lefnad och verksamhet jag senast meddelade åtskilligt, var en annan världsbekänd och nederländsk konstnär, Lucas van Leyden, kallad nå ofta sin födelseort, Tyngpunkten i hans verksamhet ligger emellertid mer på kopparstickets område ^{än} på måleriets, kanske därför att endast få målningar, och dessa i dåligt tillstånd, kommit till vår tid. De utmärka sig emellertid ^{och} för en förträfflig skildring af själsvärlden, för originalt ordnad komposition, lysande kolorit i landskapet, färgglänsande kläder i en varm ~~ton~~ öfver det hela.

Lucas van Leyden, L. Jacobsz, som han egentligen hette, var ett underbarn. Det är färligt att vara ett sådant, helt om man har en oförläslig moder. Lucas' bräddmogenhet hindrade honom emellertid ^{emellertid} inte att utveckla sig till något utmärkt, men den för ^{bidrog förmodligen} undergräpde hans hela ^{och} kortade hans lif. Han afled 29 år gammal år 1533. Lucas' moder var en förhändig kvinna; hon var ängslig för sin gosses gränslösa verksamhetsbegär ^{under} och tog i på honom gjeret, när hon öfvervakade ^{vid arbete} honom nattetid. Han målade i olja och vattenfärger, och yrkade nå i sig med kopparstickarkonsten, att han redan vid nio års ålder offentliggjorde sitt första kopparstick. Tolf år gammal utgaf han en målning af en herr o. Lockkort, s. ^{beskref} ~~beskref~~ honom med nå många guldnagel i gossens ²⁹ nio år. Hurudant hans första kopparstick var vet man icke. Hans första daterade är från år 1508, då han var 14 år gammal, och då var han redan en mästare. Vid 21 års ålder gifte han sig med en ^{förnäm} flicka och flyttade från Leyden till Amsterdam, där st. Dürer blif ^{hans} hans gäst när nederländska resor var hans fjärde gäst och bette kopparstick med honom.

~~Lucas van Leydens första målningar gingo förtärligt under resor. ^{för gossens} ~~under~~ resor. ^{föreläsning} ~~under~~ resor. ^{föreläsning} ~~under~~ resor.~~

N^o 82. Af Lucas van Leydens målningar meddelas här en i af. ⁱⁿ bildning. Jag bör nämna, att ^{åtskilliga} många af de målningar, s. i olika ha ^{ha} mer eller mindre tillhufvat honom, äro kopior, målade af andra efter

4/10. 92.

hans Kopparskik, och att Ripel blifvit af Konsthövaren Bredius uttalade ^{om} ~~med~~ hans riktighet äfven till denna målning, Ripel, s. likväl icke delar af Konsthistorikern Woermanns åsikt. Målningen, s. är värdes värder i färgtoner, finns i akademien i Wien. Anmärket är legenden om den tiburtinska sibyllan i kejsar Augustus. Legendan, s. kan spåra tillbaka till 1000-talet, att ^{försvinnat} ~~men~~ senare vilk uppköpa Augustus till värdigheten af en gud. Augustus kallade då till sig den tiburtinska sibyllan och ~~frågade henne~~, om hon skulle emottaga värdigheten. Sibyllan profeterade då, att "ärkeherodas Konung skall komma från himmeln." Och se: då ^{sågs legenden} öppnade sig himmeln, ~~och~~ den hel jungfru med barnet vinde sig glansregjutan, ~~och~~ en röst från höjden ropade: "detta är jungfru, s. skall föda världens prästare." Då föll Augustus på knä, och medarbetad sig inför folket gudavärdigheten. ^{Tafeln} Målningen, är målad i tempera på duk. Kompositionen med ^{figurgrupper} sina egendeliga arkitektoniska ~~och~~ detaljer af delvis fantastisk beskaffenhet, skulle göra ett präktigt intryck, om den vackra, ~~för~~ ~~man~~ ~~skatt~~ färgställningen ej vore nå mat om den på grund af temperatekniken i äldern är.

N: 127. Det kan nämlunda intressant att se, huru ~~man~~ ~~behandlats~~ af en italiensk samtida till Lucas van Leyden, nämligen af den store och mångsidige högrenässansmästaren Baldassarre Peruzzi. Målningen är en perspektiv i ett kyrkotak i Siena, Peruzzis föddestad. Jag för ^{finns uttryckligen bekrä} ~~men~~ det ~~stiller~~ Lucas' v. Leydens målning ^{tydligt} ~~än~~ i Bald. Peruzzis, s. synes mig i hög ~~man~~ ~~manererad~~. Anmärkes ~~nu~~ ~~och~~ ~~ä~~, att Peruzzi var först s. arkitekt och dekoratör. Dekorativa har en naturlig benägenhet att öppna allt annat för dekorativa linier och färgeffekter.

Det är Lucas van L:s Kopparskik, s. bär visa gången af hans utveckling. De s. tillhör hans yngre ålder visa kantiga, ofta rent af fula former och långsträckt gestalter, men också sträfan efter uttryck för självtänningar. Kopparskiken från hans yngre ^{tid} ~~ålder~~ ^{och yngre manlighet} visar ~~från~~ former i mer svårade kompositioner, förande med en realistisk karaktäristik och en ofta bizarr uppställning. Slutligen hänger ~~han~~ ~~sig~~ ~~at~~ ~~det~~ ~~italienska~~ ~~inflytandet~~, ~~det~~ ~~i~~ ~~stället~~ ~~för~~ ~~utbrakt~~ ~~Dürrer~~

4/10. 92.

~~hava korpasmilk, ok at hysel til hysel uttalað á þum með ágreinisski
hava ríttigast til ágreinisski. Þetta til þad til hyselinn með af
gættaliga korpasmilk.~~

svodt den italienska kopparstickaren Marc Antonio Rainaldi.

Den s. omrände Lucas v. L. till den italienska konstnäringen
 var antagligen hans vän ^(hans sonen) Matteo, s. jag i den föregående föreläs-
 ningen ^{Milände} ~~uttalade~~. ~~Det var i sällskap med dessa~~ ^{de} ~~vän~~ ^{de} ~~han~~ ^{de} ~~fierst~~ ^{Rachmaninoff}
 år 1927 en resa, s. både grundet till hans sjukdom och i död. ~~Lukas~~ ^{Lukas} ~~hans~~
 brunnande arbetet jag uttalat, fann nödigt att låta persel i
 grafsticket för en gång till, och ^{beslöt} göra en resa i Kavalerna mellan
 nedervärdiska städer, för att kolla på yrkeskavaler där. Det skulle
 bli en förtärlig förtärlig af ^{praktiskt} ^{blag} ~~första~~ ~~resan~~. Han inköpte en däckad
 storrör båt, försåg den med alla behöf för en längre resa, medtog en
 riklig resekasse i en ståtlig garderobe, ty Luc. v. Leyden tyckte om
 vackra kläder i vilka ^{emellertid} ^{värde} ^{uppgående} ⁱ imponera.
 Så kom han till staden Middelfburg och inbjöd därvarande konst-
 näver i honoratiorens till ett ståtligt gästbord. Värden ^{sjä} upp-
 trädde i en dräkt af gult silke och brodde sig bli st ^{öfverträffad}
 i elegant i dyrbar kläddel. Men ~~och~~ ^{och} hans vän Matteo upp-
 trädde i en dräkt af guldbrokad i vana regementet i det afseendet.
 Lukas inbjöd honom att deltaga i resan, ~~och~~ ^{och} ni drogo de två be-
 rände konstnärerna från stad till stad, ^{Agasson} ^{Chateaufort}, ^{Joest},
^{Meckel} o. s. v., i gifto, ^{hvar} ^{de} ^{Konung}, ^{lyrade} ^{fester} i gästbord,
 för därvarande mätare. Man antager, att det var öfverflödet i rest
 i dröjde i dem fester, vid hv. många deltagare torde ha stannat under
 bordet, s. Brichte L. v. Leydens svaga källa.

Man äfven på sjuklägret ^{pröf} ^{han} att arbeta. Han uppsått in-
 ritningen, s. gjorde det han möjligt att måla och graver, där han
 låg, och nu ^{skapade} ^{han} ^{det} ^{konstverk}, s. hans samtida ^{av} ^{sig} ^{för}
 det ^{skönaste} ^{af} ^{alla} ^{hans} ^{verk}, en oljemålning, med ämne: "Jens
 gifvor synas att en blind i Jenko." Det är en figurrik komposition
 i ett vidsträckt landskap. Den blinde, ^{hans} ^{arbiden} ^{är} ^{träffande} ^{fram-}
 ställa, leder af en gosse till Jens, ^{hans} ^{av} ^{rikt} ^{uttrycker} ^{enkelt},
 saktmod och innerlig häg att hjälpa. I landskapets bakgrund ses
 Jens ^{fram} ^{för} ^{det} ^{ofruktbara} ^{fikont} ^{området}. Målningen inköptes till
 högt pris af målaren i kopparstickaren Henrik Goltz i Har-
 lem. Nu tillhör den samlingen i eremitaget i Dettenburg. ^{Från}
 dagen före sin död lät L. bär sig ned i sin trädgård, för att ^{en}

4/10. 92.

en gång på se Judds skina natur. Han dog år 1503. Han ~~hade en~~
dotterson, s. ~~blef~~ ~~med~~

En äldre samtida till Lucas v. Leiden var Hieron. v. Steken eller
Hieronymus Bosch, som han själv kallade sig, en af de underligaste före-
teelserna i Konsthistorien, ~~man~~ märkligt ej endast på grund af det
bizarra och ohyggliga i sin fantasi, ~~hvorm~~ jag mest skall yttra ^{mållade} något
något, utan också nämna en af konstnärarne för det nederländska genre-
mål^{eriet}, s. sedermera skulle vinna ett stort i praktiskt område, och
några föregångare till Peter Brueghel d. ä., den s.k. bonde-Brueghel, }
Hieronymus Bosch har målat kyrkliga målningar - prof på
ett par af dem finliga här på bordet - men hans blick för genre,
för framställningar av folklivet visar sig äfven i dem. När han till ex.
målar "Jesús i Marias flykt till Egypten," skildrar han utmärkt en mark-
nad, s. han låter den heliga familjen möta på sin väg. Hans riktighet
knyter sig emellertid närmast till ~~det~~ ^{ett} slags ^{den} genre, s. kan kallas diableri-
genren, på en gång lätliga och riktiga framställningar af helvetets ^{delar} onde
andarne, sådana s. man aldrig hade i Konsten sett dem ^{menstrer} förr, beröfva hvarje
drag af demonisk storhet och biblisk karakter, detirium-tremensyner,
prunatrade i en hjäva, outtömligt praktbar på vidunderliga syner. ^{och}
För ett på tillfälle att måla dem och rätta kyrklig kallstämpel på dem
valde han ^{af djäflarnas} föredragsfull gärna sådana kyrkliga ämnen s. den helige An-
tonius, prestad i ^{en} cinnu, de onde änglarnes fall, helvetet yttrats honom och
I i dödsriket. ^{gjorde ganska bliskt} Naturstudien har Bosch icke ^{menstrer} i afrikt att finna
elementer, hvarmed han kunde sammansätta sina monstrer. Hans djäflar
äro komponerade af de mest oförädliga beständelseter: af härl i fisk, af
blombrodd i människollemmar, af paddor, fåglar, rotfrukter, köksredskap,
rätter, vapenschilder, trätammar, hästkravler, svampar, knippar. ^{tillex.} Man ser en
ottvordrypande kruka gå på svinben, ^{man ser} danser i form af skepp med fisk-
harpuden och fågelbröd flyga i luften, danser i form af skepp med fisk-
harpuden färdas i havet o.s.v.

Det var egentligen denna genre, diablerigenren, s. gjorde H. Bosch
ryktbar äfven i Frankrike, Tyckland och Italien. Efterpåre fick han talrika
jag egen i aftryck en uppbyggelsebok på vers, en "tragi-comedia," tryckt i Erlingen
år 1570 och illustrerad af några bland Boschs efterpåre med talrika dansgestalter
af liknande slag. Boschs fantasi var icke blott uppfinningsrik i det vidunder-
Den är emellertid sådana, att jag nämligen kan vinna den.)

4/10. 92.

liga i hemiska; den var otvifvelaktigt abnorm, ty äfven i fråga om reella
gestalter och ~~och~~ uppsökte han företrädesvis det fula och vanskapliga. Han
har ~~ssom~~ ~~Karl Madern~~ ~~anmärker~~, Medeltidens prästtände människofyringier
och lyttas kroppar lika sorgsfullt s. de för vår öga fulaste djuren.
Det finns ett blad af honom, ~~och~~ som han fyllt med studier af vanska-
liggare. Studierna, anmärker Karl Madern, kunde varit gjorda i den "mira-
kelgård", s. Victor Hugo skildrar i sin "Notre-Dame de Paris". Konstnären
efter sin pångt-fidelité hade haft till mål att utsofra det skräck i na-
turen ur dess motsats: det fula. Företrädesvis gäller detta den italienska
konsten. Fick det ^{från} skräck jämföra med sig, var det för att gifva plats
åt det Karaktéristiska, men äfven åt det Karaktéristiska förläradet,
~~gissa~~ närhelst det lät sig gifva, en prägel af ädelhet. Äfven den äldre
nederländska konsten gaf åt sina karaktensfigurer något ädelborst,
^{klädde dem gärna i litterära dräkter}
och utgaf dem gärna med ~~och~~ vackra landskap och ståtlig arkitektur. ^{men}
Bosch bröt väg åt konsten till andra områden: till det ~~abnorma~~ fula, det
abnorma och vänjeligas. Men har ingen rättighet att a priori ut-
stänga konsten därifrån, ty den rike är lika stort om naturens och
fantasiens tillsammans. Men hvad man är berättigad till, det är att
bedöma en tid och ett folk i psykologiskt hänseende i samsvar med
hvad det skapat på politiken, ~~konst~~ litteraturens och konstens område.
Och vi ^{se} de för domstolens påslagna dokumenta vidana, att de
företrädesvis vittna om hjälpslöhet på det politiska, om glädje af
det fula och abnorma på litteraturens och konstens, ~~och~~ är en
gymnasium ^{med alla sin naturism} ~~och~~ det folket i den tiden omöjlig. Nederlän-
derna träffas emellertid icke af dessa domar.

Den italienska renässansen hade gjort matronan från en öfver-
människlig och öfvermåttig vardie till en kvinnas, som antingen hon
tröstar om drokning med krona på halsudet eller fått en tillflykt vid
krabban, har i sitt väsen något firna, som blygheten i ödmjukheten
mer förhöjer än döljer. Hieronymus Bosch gifv henne till en fattig
kvinnas, s. bor i en eländig kåk och har till ungämbrodot de fatt armen
i nödlidande. Det här är konstnären af den riktning, s. Bosch till-
hörde, att visserligen icke deras dragning till det fula, men likväl
deras verklighetsinriktning leder dem till sanningar, s. åtminstone
den yttliga idealismen har varit att upptäcka. Så har Bosch gjort

4/10. 92.

[Illegible dark smudge]

[Illegible faint smudges]

Han har funnit en sanning, derfor fir vinn kjörtan i ältre evangelisk
 här. Han har uppfattat Maria, s. modern ^{till} honom, hvilken kom i
 en tjensares skedle, för att dö som martyr för de betygades rät,
 förföljd, bespottad, pinad & dödad af fariseerna & de skriftlärde,
 och den råde och dumma köp, som lät sig leda af dem. Kristus själ,
 är för honom martyren för folkets det goda, det oegennyttiga, en
 symbol af hörd godhet och offervillighet ha att lida i en värld, s. icke
 begriper dem s. är honom fallen åt själfriskhetens makter. Den teckning
 här på bordet, hvass årne är: Jesus hänas i Kirnekrines, är kan man
 säga, en evangeliskt-revolutionär tafla. Af ^{visningar} ~~den~~ fem präglade som
 begabba och pina den förnekare, tillhör de två eller tre den högre klassen
 i samhället, ~~med~~ Jesus ansikten är präglade af själfbelägenhet, och
 kväver dummhet. Öpprockspersonen till vänster har en ansikt-bildning,
 s. låter förmoda, att han under nöden gömmer en harpad af
 det slaget, som nutidens antropologi ställer läst i intellektuell af-
 seende. Han är en moralisk & intellektuell idiot, hvilket icke hindrar,
 att han kan vara både skriftlärde och slug.

Ett trämål här på bordet ger ett begrepp om en annan af Boschs
 målningar: "Jesus gång till Golgatha." Das under korset dymande
 martyren omgives af en folkskara, ^{ansikten} ^{präglade} ~~hvart~~ ^{ansikten} människodjerst
 i en förändande mängd af variationer. Taflan är i sitt slag storsladd.

Jag återvänder nu till den italienska målarkonsten för att ~~pröva~~
 framhålla det primäraste inom henne under ~~en~~ ^{den senare} ~~del~~ ^{häftan} af
 1500-talet. Den primära vägra ord om måleri i Frankrike under
 samma tid.

Då man tänker på den franska målarkonstens starkt och
världsbetydelse under detta snart gående århundrade, och
 vidare erinnar sig den glänsande drög under 17- och 1600-talen,
 skulle man vilja tro, att hon äfven den primära stod räddes högt.
 Detta är dock ej förhållandet. Frankrikes största målare på 1400-talet,
 Jean Fouquet, var en miniaturmålare, s. stod under nederländskt in-
flytande. Frankrikes primäraste porträttmålare, på 1500-talet, gjorde
 det liksom & härstammade i själva verket från Nederländerna.
 Därför vad quom Leonardo da Vinci, Andrea del Sarto &
andra italianare, s. inbaldade till Frankrike, det italienska inflytandet

4/10. 92.

öfverrigade

N:o 143. Men jämte ~~den~~^{de} båda Clouet egde Frankrike i 16^{de} år.
hundredet en mästare, som den Konsthistoria ställer i spekten
för den nationella Konst, ehuru han vinerligen varit starkt inflytande,
från italiensarne. Hans namn är Jean Bourin. Han föddes år 1500
eller 1501. Han var en mångsidig ~~Konstman~~^{man}: Konsthufvudlärare, ar-
kitekt, stoffmätare, glasvärlare, miniatyrmålare, kopparskickare &
träsnidare. Som glasvärlare utmärkte han sig för en viss ~~färg~~^{färg} form.
elegans och en mild färgprakt. Hans ^{Bourins} mest berömda mål-
ning är hans i Louvre befintliga "yttersta domus", af hvilken
här meddelas i afstämning endast en del. Öfverst brukar X. i para-
disets härlighet. Till vänster i tafeln nedre del stiga de döde ut
sina grävor, i de rättfärdige bland dem sväpa långsamt upp emot
himmelen. ~~Å höger~~^{Till höger} de fördömda till helvetet.
Det är den scenen, här är ~~praxis~~^{praxis}.
Likheten i Michel Angelos behandling af samma ämne, ser man
här behållningen, på hvilken de ^{fördömda} förs i frysfloden af Heron till
de eviga straffens rike. Äfven andra drag påminna om Michel
Angelo; men stilen hos Bourin är så änta fransk, att man genast
kan se, att icke en italiensare, än mindre en nederländare och
allra minst en tysk kunde målat dessa figurer. Den okyckliga
scenen och de demoniska gestalterna äro vinerligen icke egnade för
utvecklingen af elegans. Och likväl är det otvifvelaktigt, att ele-
gans ~~off~~^{off} uppstår sig tillökning här. Roddarna äro skelettartade,
dödsdemoner, och deras utseende vill vara afskräckande; men det
är i sigentlig rätt eller klumpigt i deras rörelser. Demoner med djur-
hufvudens drag de motstrifvige ombord. Den gamle Charon och äfven
hans bröt äro förvandlade till demoner, s. gripa offerna King benen.
På andra stranden ses ett färgelre, hvars gallrade fönster äro uppfyllda af enliten.

Nu till Italien. Under den andra hälften af 1500 talen bibehöll
Italien på Konstarnes område det öfverherrskap, s. det under samma
århundunder fins hälft hade tillkämpat sig genom Konstnärer
sådana som Leonardo da Vinci, Michel Angelo, Rafael och Tizian,
för att endast nämna dessa stora namn. Hela Europa böjde sig
under Italiens spira, ehuru särskildt i Nederländerna en nationell

4/10. 92.

4/10. 92.

Jag skall i nästa föreläsning äga dessa manuskript några ord,
 för att därefter öfvergå till den rätta generationen af utmärkte
 målare inom den venetianska skolan, Jacopo Robusti, kallad
 Tintoretto, och Paolo Cagliari, kallad Paolo Veronese. ^{Tintoretto} Jag ~~har~~
 afled år 1594. Vi ha därmed kommit till tritkeln af 1600-talet,
 hvilken öfverföres af Cavaccierna, Guido Reni, Albani, Guercino,
 och Caravaggio, ~~hos~~ ~~vilka~~ ~~1600~~ ~~talet~~ af Peter Paul Rubens och
 Frans Hals, och inom hvilken vi skola återfinna en ny blomstringstid
 för konsten.

Jag redogjorde ^{vid} i Fredags en afbildning af en målning,
 framställande den heliga jungfruens död, af en till namnet okänd
 mästare af Kölnerskolan. Ett sådant mästare har behandlat
 samma ämne i en annan målning, hvarest en afbildning före-
 ligger här på bordet, ett intressant och ypperligt verk,
 som förtjänar ^{att} tagas i betraktande.

—

